

Gražiškių valsčiaus vietovardžiai (tarpukario duomenys)

Dovilė Tamulaitienė

Lietuvių kalbos institutas

Reikšminiai žodžiai: tarpukario Lietuvos žemės vardynas; Gražiškių valsčius; vietovardžių daryba; vietovardžių kilmė.

Įvadas

Vienas pagrindinių ir išsamiausių gyvosios kalbos vietovardžių šaltinių yra tarpukario Lietuvos žemės vardyno anketos¹, kurios pradėtos pildyti praėjusio amžiaus ketvirtajame dešimtmetyje Švietimo ministerijos Valstybės archeologijos komisijos² iniciatyva. Pagal 1934 m. sudarytą Kazimiero Almino (Alminauskio) instrukciją buvo parengti specialūs žemėvardžių surašymo lapai, pavadinti „Žemės vardų“ anketomis. Jos išsiuntinėtos pradinė mokyklų mokytojams ir girininkams, kurie kelerius metus (daugiausiai 1935–1937 m.), vietos gyventojų padedami, užrašinėjo vietovardžius – ežerų, upių, pelkių, balų, laukų, dirvų, pievų, kalnų, kalvų, kelių ir kitų objektų vardus. Anketose pateikta ir papildomos informacijos apie pačius objektus, jų lokalizaciją, archeologinių, istorinių, tautosakinių žinių, vardų kilmės aiškinimų.

Vietų vardai rinkti iš visos Lietuvos miestų, miestelių, bažnytkaimių, kaimų, viensėdžių, dvarų, palivarkų, girininkijų pagal tuometinį administracinį suskirstymą – apskritis ir valsčius, todėl anketų duomenys yra ypač parankūs analizuojant atskirų regionų vietų vardus. Arealiniai vietovardžių tyrimai leidžia išryškinti vietų varduose atspindimą tam tikram plotui (administraciniam, tarminiam ar kt.) būdingą geografinę, lingvistinę būklę, morfologijos (pvz., produktyviausi darybos būdai) ir leksikos (pvz., tarminės leksikos, skolinių vartoseną) ypatybes, tiksliau nustatyti toponimų tarpusavio ryšius. Vietų vardai taip pat teikia žinių apie asmenvardžių paplitimą, istorinius, socialinius, kultūrinius tam tikrų regionų aspektus. Žemės vardyno anketos yra vienas vertingiausių šaltinių moksliniu požiūriu, nes jose atsispindi melioracijos, kolektyvizacijos, gyventojų migracijos, slavinimo ir kitų reiškinių nepaveikta vietovardžių būklė. Svarbu ir tai, kad jose daug dėmesio skirta smulkiesiems žemėvardžiams, kurie dėl minėtų reiškinių nyksta sparčiausiai.

Arealinių lietuvių toponimikos tyrimų paskelbta jau nemažai, tačiau išsamiau nagrinėti dar ne visų Lietuvos regionų vietovardžiai. Iš per pastaruosius penkerius metus publikuotų regioninės onomastikos darbų galima paminėti kolektyvinę monografiją *Litauische Orts-, Flur- und Gewässernamen im europäischen Kontext*³ (2019), D. Kiseliūnaitės monografiją *Klaipėdos krašto toponimai. Istorinis ir etimologinis registras* (2020), straipsnius: D. Sviderskienės „Utenos apskrities Anykščių valsčiaus (1935–1937)

Straipsnis „Versmės“ leidyklai įteiktas 2022 11 28, serijos „Lietuvos valsčiai“ Lietuvos lokalinių tyrimų mokslo darbų komisijos įvertintas 2022 12 08, pirmą kartą paskelbtas 2022 12 30 elektroninio serialinio leidinio „Lietuvos lokaliniai tyrimai“, ISSN 2029–0799 visatekšteje svetainėje www.llt.lt. Straipsnio kodas elektroniniame serialiniame leidinyje yra LLT:2022-1/40-333/LI.

¹ Anketos yra išlikusios ir saugomos Lietuvių kalbos instituto Baltų kalbų ir vardyno tyrimų centro fonduose.

² Tuo metu ji priklausė Kauno Vytauto Didžiojo muziejui.

³ Atskiruose monografijos straipsniuose nagrinėjami vakarinių pietų aukštaičių kalbinio ploto vietovardžiai.

helonimų motyvacija“ (2022), „Priesaginių Marijampolės apskrities helonimų motyvacija“ (2019), „Sudėtinių Marijampolės apskrities helonimų motyvacija“ (2017), D. Tamulaitienės „Seirijų valsčiaus gyvenamųjų vietų vardai“ (2021), „Seirijų krašto vietovardžiai (tarpukario duomenys)“ (2021), P. Skorupos „Footprints of language contacts in the present-day Vilnius County hydronyms and oikonyms: the impact of Slavic languages on Lithuanian toponymy“ (2021), „Motivation and semantics of the present-day Vilnius county toponym oppositions: the concept of the object's position in space“ (2021), „Semantic Oppositions in Vilnius County Toponyms“ (2019), I. Mickienės ir R. Baranauskienės „Pietų Aukštaitijos toponimai, kilę iš asmenų pavadinimų“ (2019), I. Mickienės „Asmenvardinės kilmės miškų vardai: vakarinių pietų aukštaičių regionas“ (2019)⁴.

Straipsnio objektas – Vilkaviškio apskrities Gražiškių valsčiaus žemės vardyno anketose užrašyti žemėvardžiai⁵ – pievų, kalnų, laukų, arimų, žemių, balų ir kitų objektų vardai⁶. Remiantis tarpukariu sudarytomis vietovardžių (gyvenamųjų vietų) byloimis⁷, Gražiškių valsčiui priklausė 36 gyvenamosios vietos. Užpildytos 32 šio valsčiaus gyvenviečių⁸ žemės vardyno anketos (visos 1935 m.): *Armūdiškių k.*, *Aštriakalnio k.*, *Aukštakalnio k.*, *Baibinių k.*, *Bėržinių k.*, *Dotamų k.*, *Duonelaičių k.*, *Dūoniškių k.*, *Gráužinių k.*, *Gražiškių bk.*, *Gražupių k.*, *Kaŗpiejų k.*, *Kauniškių k.*, *Kregždžių k.*, *Laņkupėnų k.*, *Malakāvo k.*, *Naujāsodžio k.*, *Nendrinės vs.*⁹, *Olginio k.*, *Pāširvainčio vs.*, *Ragožėnų k.*, *Ramovietės k.*, *Rūkštėnų k.*, *Skaŗdupių k.*, *Strazdinės k.*, *Šilsodžio k.*, *Tupikų k.*, *Vaitkabilių k.*, *Vartėlių k.*, *Vidgirių k.*, *Vygrėlių k.*, *Žiogėlių k.* Anketose užrašyta daugiau negu 500 įvairių objektų vardų.

Straipsnio tikslas – kilmės ir darybos atžvilgiais ištirti ir aprašyti Gražiškių valsčiaus vietų vardus. Straipsnyje analizuojami 486 šio valsčiaus žemėvardžiai (įskaitant variantus), iš kurių 336 leksiniai vienetai yra nesikartojantys. Kalbamojo regiono vietų vardai mokslinėje literatūroje išsamiai nenagrinėti, bet atskiri vietovardžiai yra patekę į bendresnio pobūdžio veikalus, pvz., *Lietuvos vietovardžių žodyną*¹⁰. Tikimasi, kad pateikta medžiaga bei atlikta darybinė ir kilmės analizė leis pagausinti vardyno tyrimų duomenis, atskleisti tiriamam plotui būdingus vietovardžių darybos bruožus, kitas kalbines ypatybes, bus vertingi įvairių sričių tyrėjams (kalbininkams, geografams, kraštotyrininkams, istorikams ir kt.) bei plačiau visuomenei.

Straipsnyje pateikti vietovardžiai autorės buvo norminami pagal mokslinėje literatūroje nusistovėjusius principus¹¹, t. y. vietų varduose pasitaikantys dėsningi vakarų aukštaičių kauniškių šnektų fo-

⁴ Paminėta tik dalis publikuotų tyrimų. Išsamius anksčiau arealinių toponimikos darbų literatūros sąrašus galima rasti Lietuvos kalbos instituto interneto svetainėje ir *Lietuvos vietovardžių žodyno* (t. 1–4, Vilnius, 2008–2021) literatūros sąrašuose. Galima paminėti, kad nemaža dalis regioninės onomastikos tyrimų yra paskelbta atskirą esantį ar buvusį administracinį vienetą aprašančiuose straipsniuose rinkiniuose.

⁵ Terminas *žemėvardis* vartojamas kaip terminų *vietovardis*, *vietos vardas* sinonimas, siekiant išvengti dažno jų pasikartojimo tekste. Dėl termino vartosenos plačiau žr. Sviderskienė D. Termino *žemėvardis* klausimu, *Acta Linguistica Lithuanica*, t. 83, 2020, p. 310–328.

⁶ Išskyrus vandenvardžius (upių, upelių, ežerų, jų dalių vardus), kurie aptariami atskirame straipsnyje.

⁷ Plačiau apie bylas žr. Vanagas A. Įvadas, *Lietuvos vietovardžių žodynas*, t. 1, Vilnius, 2008 (1992), XVII–XVIII.

⁸ Pavadinimai kirčiuojami remiantis tarpukariu sudarytomis bylomis. Jeigu jose vietovardis pateiktas nekirčiuotas, pasitelkiamas vėlesnis šaltinis – *Lietuvos TSR administracinio-teritorinio suskirstymo žinynas*, d. 2, parengė Z. Noreika, V. Stravinskas, Vilnius, 1976.

⁹ Bylose nurodytas kaip kaimas.

¹⁰ *Lietuvos vietovardžių žodynas*, t. 1–4, Vilnius, 2008–2021 (toliau – LVŽ).

¹¹ Plačiau žr. Vanagas A. Vietovardžių norminimo principai, *Gimtoji kalba*, t. 4, Vilnius, 1991, p. 11–14; t. 5, Vilnius, 1991, p. 4–7.

netiniai pakitimai keisti bendrinės kalbos atitikmenimis. Anketose užrašytos tarminės vietovardžių formos straipsnyje nurodomos skliaustuose po sunormintų jų lyčių. Jeigu anketoje žemėvardis nekirčiuotas arba jo kirčiavimas nepatikimas, neaiškus, straipsnyje jis paliktas nekirčiuotas¹². Kai pateiktas vietovardis turi variantų, jie atskiriami || ženklų.

Kilmės požiūriu vietovardžiai skiriami į tris grupes¹³: 1) apeliatyvinės (kilusius iš bendrinių žodžių), 2) asmenvardinės (kilusius iš asmenvardžių (pavardžių, vardų, pravardžių¹⁴) ir bendrinių asmenų pavadinimų¹⁵) ir 3) vietovardinės (kilusius iš kitų vietų vardų) kilmės. Taip pat išskirta ketvirta grupė vietų vardų, kurių ryšys su bendriniais ar tikriniais žodžiais yra ne visai aiškus. Pagal tai išdėstyti ir straipsnio skyriai. Toliau kiekvienos grupės vietovardžiai skirstomi pagal darybos būdą, nurodant jo numanomą pamatinį žodį (etimoną). Analizuojant medžiagą darybos požiūriu daugiausiai remtasi Aleksandro Vanago vandenvardžių tyrimams naudota struktūriniu–gramatine klasifikacija, pagal kurią vietų vardai yra pirminiai ir antriniai¹⁶. Pirminiais vietovardžiais laikytini tokie pavadinimai, kurie darybos proceso metu nėra įgiję darybos požymių (formantų). Antriniais vietovardžiais sudaryti panaudojant papildomas darybos priemones, jie dar skirstomi į vedinius (priešdėlių, priesagų, galūnių), sudurtinius (arba dūrinius) ir sudėtinius vietovardžius. Straipsnyje, remiantis naujausiais onomastikos tyrimais, prie antrinių vietovardžių priskiriami ir daugiskaitiniai (*pluralia tantum* formos) vietų vardai¹⁷.

Straipsnyje nurodant pamatinį žodį (etimoną), remiamasi keliais šaltiniais. Lietuvių kalboje vartojami bendriniai žodžiai (įskaitant skolinius: slavizmus, germanizmus) bei jų reikšmės pateikiami iš *Lietuvių kalbos žodyno*¹⁸ elektroninio varianto. Nenurodomos dažniau kalboje vartojamų, aiškių žodžių reikšmės, pvz., *kálnas, ėžeras, béržas, prancūzas, ilgas, -à* ir pan. Lietuvių asmenvardžiai teikiami iš šių šaltinių: pavardės – iš *Lietuvių pavardžių žodyno* (t. 1–2, 1985–1989) ir jo pagrindu parengtos internetinės *Pavardžių duomenų bazės*, vardai – iš K. Kuzavinio ir B. Savukyno *Lietuvių vardų kilmės žodyno* (2007), pravardės – iš A. Butkaus veikalų *Lietuvių pravardės* (1995), pasinaudota ir Z. Zinkevičiaus darbu *Lietuvių asmenvardžiai* (2008). Siekiant išvengti dažno pasikartojimo, nuorodos į minėtus šaltinius straipsnyje atskirai paprastai nepateikiamos. Kitų kalbų bendrinių ir tikrinių žodžių šaltiniai nurodyti išnašose. Ženklas * prieš tikrinį ar bendrinį žodį žymi, kad jis yra rekonstruotas, nes nėra užfiksuotas autorei žinomuose šaltiniuose.

1. Apeliatyvinės kilmės vietovardžiai

Iš bendrinių žodžių kildinamų vietovardžių Gražiškių valsčiuje rasta daugiausia – net 399. Iš jų 256 vietų vardai yra nesikartojantys.

¹²Dalis vietų vardų (pvz., priesagos *-ynas, -ynė* turintys žemėvardžiai) sukirčiuota remiantis bendraisiais kirčiavimo dėsniniais.

¹³Išdėstyta pagal vietų vardų gausumą, pradedant nuo gausiausios grupės.

¹⁴Kai ne visai aišku, kuriai asmenvardžių klasei tam tikras asmenvardis priklauso, tokiu atveju vartojamas apibendrintas terminas *asmenvardis* (avd.).

¹⁵Iš apeliatyvinių asmenų pavadinimų kilę vietovardžiai skiriami prie asmenvardinės kilmės vietų vardų, nes šiems vietovardžiams kaip ir iš tikrinių asmenvardžių sudarytiems vietų vardams paprastai yra būdingi tie patys darybos būdai ir priemonės bei posesyvinė reikšmė, taip pat kartais sudėtinga pasakyti, kuris – tikrinis ar bendrinis – asmens pavadinimas yra vietovardžio pamatas (pvz., pvd. *Kálvis* ar lie. *kálvis*).

¹⁶Plačiau žr. Vanagas A. *Lietuvos TSR hidronimų daryba*, Vilnius, 1970, p. 25.

¹⁷A. Vanago klasifikacijoje *pluralia tantum* formos vandenvardžiai laikomi pirminiais.

¹⁸*Lietuvių kalbos žodynas*, autoriai G. Naktinienė, J. Paulauskas, R. Petrokienė, V. Vitkauskas, J. Zbarskaitė, vyr. red. G. Naktinienė, Vilnius, 2008, prieiga internete: <http://www.lkz.lt/startas.htm>.

1.1. Pirminiai vietovardžiai

Dauguma pirminių vietovardžių sietini su daiktavardžiais (79 leksiniai vienetai). Kiek daugiau negu trečdalį jų sudaro vietų vardai, turintys priesagas *-ynė*, *-ynas* (29 leksiniai vienetai). Pastebėtina, kad bent dalis tokių vietovardžių gali būti kilę ir iš nepriesaginių žodžių bei laikomi priesagų vediniais¹⁹, todėl paprastai prie jų nurodomos abi kilmės ir darybos galimybės.

Akuliōriai pv. : sl. *akuliōriai* ‘akiniai’ (pagal formos panašumą²⁰); **Alksnynas** 3 pv., **Alksnynas** (|| *Pastauniņkas*) pv. : lie. *alksnynas*, kita vertus, gali būti priesagos *-ynas* vediniai iš lie. *ālksnis*; **Alksnynė** pv. : lie. *alksnynė*, kita vertus, gali būti priesagos *-ynė* vedinys iš lie. *ālksnis*; **Balà** pv. : lie. *balà*; **Beržynas** 4 pv. : lie. *beržynas*, kita vertus, gali būti priesagos *-ynas* vediniai iš lie. *béržas*; **Beržynė** pv. : lie. *beržynė*, kita vertus, gali būti priesagos *-ynė* vedinys iš lie. *béržas*; **Bliūdas** pv. : sl. *bliūdas* ‘dubuo’; **Brantynė** pv. : germ. (hibr.) **brantynė*, plg. germ. *brántas* ‘toks parazitinis vijoklinių šeimos augalas (*Cuscuta*)’²¹, kita vertus, gali būti priesagos *-ynė* vedinys iš pastarojo daiktavardžio, taip pat neatmestina kilmės iš pvd. *Bránta*, *Brántas* galimybė²²; **Brūzgai** ar. : lie. *brūzgai* ‘tankūs, menki krūmai, krūmokšniai’; **Brūzgnė** pv. : lie. **brūzgnė*, plg. *brūzgnas* ‘krūmais, brūzgais apaugusi vieta, kūlynas’, kita vertus, gali būti priesagos *-ynė* vedinys iš lie. *brūzgai*; **Buktà** ar., pv. : skol. *buktà* ‘upės, ežero ar pelkės įlanka, užtakys; žemės plotas, apsuptas iš trijų pusių vandens arba miško’; **Daubà** ar., 4 pv. : lie. *daubà*; **Degsnė** pv. : lie. *degsnė* ‘degimas, išdegusi vieta; degėsis’; **Dobilynė** pv. : lie. *dobilynė*, kita vertus, gali būti priesagos *-ynė* vedinys iš lie. *dóbilas*; **Drebulynė** pv. : lie. *drebulynė*, kita vertus, gali būti priesagos *-ynė* vedinys iš lie. *drebulė*; **Dūburys** 3 pv. : lie. *dūburys* ‘įdubimas žemėje, duobė, dauba’; **Dūburys** pv. : lie. *dūburys* ‘t. p.’; **Dumblynė** pv. : lie. *dumblynė*, kita vertus, gali būti priesagos *-ynė* vedinys iš lie. *duñblas*; **Duobė** pv. : lie. *duobė*; **Dvárovietė** ar. : lie. *dvárovietė* ‘vieta, kur seniau buvo dvaras, dvaro centras’; **Eglėnas** (t. *Aglynas*) mš.²³ : lie. *eglynas*; **Elksnynas** pv. : lie. *elksnynas* ‘alksnynas’, kita vertus, gali būti priesagos *-ynas* vedinys iš lie. *ēlksnis* ‘alksnis’; **Esiūklėnė** pv. : lie. **esiūklėnė*, plg. lie. *asiūklėnė* ‘vieta, kur asiūkliai auga’, kita vertus, gali būti priesagos *-ynė* vedinys iš lie. *esiūklis* ‘asiūklis’; **Gōjus** 2 pv. : sl. *gōjus* ‘nedidelis, gražus miškelis, giraitė’; **Grābė** 2 pv. : germ. *grābē* ‘griovys’; **Grañdas** 2 l. : lie. *grañdas* ‘aukštesnė žemės vieta tarp pelkių; kalniukas (ppr. pievose)’; **Guldyklà** l. : lie. *guldyklà* ‘gyvulių gulima vieta ganyklose, stovynė’; **Īšdega** 2 pv. : lie. **išdega*, plg. lie. *išdegas*, *išdaga* ‘išdegusi ar saulės išdeginta vieta pievoje, miške, durpyne, degimas’; **Kalmynė** b., 3 pv. : germ. (hibr.) *kalmynė* ‘ajerynas’, kita vertus, gali būti priesagos *-ynė* vediniai iš germ. *kalme* ‘ajeras (*Acorus calamus*)’; **Kapinaitės** kp. : lie. *kapinaitės*, *kapinaitės* ‘kaimo kapinės, kapeliai’; **Karklėnas** pv. : lie. *karklėnas*, kita vertus, gali būti priesagos *-ynas* vedinys iš lie. *kařklas*; **Kėlnė** 2 pv. : lie. *kėlnė* (pagal formos panašumą²⁴); **Kylė** kln., pkrnt. : lie. *kylė* ‘smaili geležinė ar medinė pakala kam skelti ar pleišyti, pleištas; smailus sklypas’; **Kilpa** pv. : lie. *kilpa* (pagal formos panašumą²⁵); **Klonis** pv. :

¹⁹Plačiau apie priesaginių vietovardžių skyrimo problemą žr. Bilkis L. *Lietuvių helonimų daryba. Priesaginiai ir priesagėtieji helonimai*, Vilnius, 2008, p. 31–32.

²⁰Duonelaičių kaimo anketoje užrašyta: „Pieva panaši į akinius“.

²¹Beržinių kaimo anketoje užrašyta: „Brantynė, Brantynės kalnas. Ant šio kalno seniau labai augo brantai. Dėl to kalnas ir prie jo pieva gavę vardus“.

²²Tik pastaroji kilmės prielaida nurodyta LVŽ, t. 1, p. 523.

²³Tiksliu – *eglynas*.

²⁴Gražupių kaimo anketoje užrašyta: „Pieva panaši į kelnes“.

²⁵Paširvinčio viensėdžio anketoje užrašyta: „Panaši į kilpą“.

lie. *klónis*, *klōnis* ‘slėni vieta, slėnys, lenkė, loma, dauba’; **Kmynŷnė** pv. : lie. *kmynŷnė*, kita vertus, gali būti priesagos *-ynė* vedinys iš lie. *kmŷnas*; **Kriaūšius** kln. : lie. *kriaūšius* ‘status, skardingas krantas, staigiai pakili vieta’; **Kupstŷnė** b., 5 pv. : lie. *kupstŷnė* ‘kupsutuota vieta, pieva’; **Lankà** 4 pv. : lie. *lankà* ‘didelė lygi pieva, dažniausiai prie upės, po tvynio metu užliejama vandens’; **Lendrŷnė** pv. : lie. *lendrŷnė* ‘lendrėmis apaugęs plotas, nendrynas’, kita vertus, gali būti priesagos *-ynė* vedinys iš lie. *lėndrė*, *lendrė* ‘varpinių šeimos augalas ilgų tuščiaviduriu stiebu, paprastoji nendrė’; **Mólmedis** d. : lie. *mólmedis* ‘molduobė; apsemta duobė molio dirvoje’; **Nendrŷnė** 2 pv. : lie. *nendrŷnė*, kita vertus, gali būti priesagos *-ynė* vediniai iš lie. *nėndrė*; **Padkavà** pv. : sl. *padkavà* ‘pasaga’; **Paežerė** 3 pv. : lie. *paežerė*, kita vertus, gali būti priešdėlio *pa-* vediniai iš lie. *ėžeras*; **Pakalnė** 2 pv. : lie. *pakalnė*, *pakálnė*, kita vertus, gali būti priešdėlio *pa-* vediniai iš lie. *kálnas*; **Pakrantė** ar. : lie. *pakrántė*, *pakrañtė*; **Pastauniňkas** pv., **Pastauniňkas** (|| *Alksnŷnas*) (t. *Pastaunŷkas*) pv. : sl. *pastauniňkas* (t. *pastaunŷkas*) ‘aptvertas plotas gyvuliams pasiganyti’; **Peklà** pv., glm. : sl. *peklà* ‘pragaras; labai nuošali, tolimesi vieta’²⁶; **Pieskŷnė** l. : sl. (hibr.) *pieskŷnė* ‘smėlio žemė, smiltynė’, kita vertus, gali būti priesagos *-ynė* vedinys iš sl. *pieskà*, *piėskas* ‘smėlis’; **Piliakalnis** kln. : lie. *piliakalnis*; **Plŷnė** 4 pv. : lie. *plŷnė* ‘plyna vieta, lyguma; pelkė, raistas’; **Plŷtynŷcia** || **Plŷtynŷcia** pv. : sl. **plŷtynŷcia*, *plŷtynŷcia* ‘plytų gamykla’²⁷; **Pōšnios** ž. : sl. *pōšnios* ‘laukas, dirva’; **Pupŷnė** plk. : lie. **pupŷnė*, plg. lie. *pupà*²⁸, kita vertus, gali būti priesagos *-ynė* vedinys iš lie. *pupà*; **Pūstŷnė** pv. : sl. (hibr.) *pūstŷnė* ‘tyrlaukis, dykuma; nuniokota, sugriauta, apleista vieta’, kita vertus, gali būti priesagos *-ynė* vedinys iš sl. *pūstas*, *-à* ‘dykas, be nieko, tuščias’; **Rėtis** ndr. ž., pv. : lie. *rėtis* ‘apleistas, nesėtas laukas, dirvonas, sena dobieliena’; **Rūdŷnė** 2 pv. : lie. *rūdŷnė* ‘pelkė su rudu vandeniu, durpynas; žemė su durpių priemaiša’; **Rūzgardis** pv., **Rūzgardis** (|| *Bravorinė*) pv. : germ. *rūzgardis* ‘diendaržis, žardis’; **Siūklŷnė**²⁹ 3 pv. : lie. *siūklŷnė* ‘vieta, kur daug siūklių’, kita vertus, gali būti priesagos *-ynė* vediniai iš lie. *siūklis*, *siūklŷs* ‘asiūklinių šeimos sporinis augalas smulkiomis žvyniškais lapeliais, triaušis (*Equisetum*)’; **Skeřstukis** l. : lie. *skeřstukis* ‘skersinis laukas’; **Skruzdŷnė** pv. : lie. *skruzdŷnė* ‘vieta, kur daug skruzdėlių’; **Smičėlas** pv. (t. *Smyčėlas*) : sl. *smičėlas* ‘strykas, griežiklis’ (matyt, pagal formos panašumą); **Smilgŷnė** 2 pv. : lie. *smilgŷnė*, kita vertus, gali būti priesagos *-ynė* vediniai iš lie. *smilga*, *smilgà*; **Spanguolŷnė** b., 2 pv. : lie. *spanguolŷnė*, kita vertus, gali būti priesagos *-ynė* vediniai iš lie. *spaņguolė*, *spanguolė*; **Šaltinis** 2 pv. : lie. *šaltinis*; **Šlaitas** db., drb. ž., l., l. dalis : lie. *šlaitas*; **Šunkelis** kl. : lie. *šunkelis*, *šunķelis*; **Trūbà** pv. : sl. *trūbà* ‘vamzdžio formos medinis arba metalinis pučiamasis muzikos instrumentas, dūda, ragas, trimitas; vamzdis’ (matyt, pagal formos panašumą); **Upėlis** 3 pv. : lie. *upėlis* ‘maža upė; nuotaki ir siaura pieva’; **Ūžkalnė** gn., **Ūžkalnis** ar. : lie. *ūžkalnė*, *ūžkalnis* ‘vieta už kalno’, kita vertus, gali būti priešdėlio *už-* vediniai iš lie. *kálnas*; **Varlŷnė** pv. : lie. *varlŷnė*, kita vertus, gali būti priesagos *-ynė* vedinys iš lie. *varlė*; **Vilķapievė** pv. : lie. *vilķapievė* ‘prasta pieva’³⁰; **Vyšnŷnas** kln. : lie. *vyšnŷnas*, kita vertus, gali būti priesagos *-ynas* vedinys iš lie. *vyšnià*; **Žar-**

²⁶Duonelaičių kaimo anketoje užrašyta: „Gylė, kurios dugnà maudantis niekas nepasiekė“.

²⁷Bambinių kaimo anketoje užrašyta: „Toje vietoje yra daug akmenų. Statant Gražiškių bažnyčią iš ten vežė akmenis. Be to iš ten ėmė akmenis ir akmeninėms troboms statyti. Dėl to ir pavadinta Plytynŷcia“.

²⁸Dar žr. Bilkis L. *Lietuvių helonimų daryba. Priesaginiai ir priesagėtieji helonimai*, Vilnius, 2008, p. 287. Šilsodžio kaimo anketoje pavadinimas siejamas su augalu puplaiškiu: „Pasakojama, kad toje baloje augo daug puplaiškių. Nuo to ir pramintas jai vardas“.

²⁹Dotamų kaimo anketoje pievos vardas užrašytas netiksliai – *Suklŷnė*.

³⁰Vartelių kaimo anketoje užrašyta: „Auga bloga žolė“.

dis 5 pv. : lie. *žařdis, řardis* ‘aptvaras gyvuliams’; **Žiógis** pv. : lie. *žiógis* ‘užlietas upės pakraštys, užutekis, vadaksnis’; **Žviřgždės** l. : lie. *živiřgždės* ‘smėlio, žviřgždo ir gargždo mišinys; žemė, dirva, kurioje daug gargždo’, kita vertus, gali būti galūnės –ės vedinys iš lie. *živiřgždas* ‘stambesnis žvyras; dirva prie žvyro’; **Žviřgždėynas** kln., l. : lie. *živiřgždėynas* ‘vieta, kur daug žviřgždo; žviřgždo dirva, laukas, žemė; žviřgždė’, kita vertus, gali būti priesagos –ynas vediniai iš lie. *živiřgždas, žviřgždas; Žvyrynas* (|| *Žvyřkalis*) ndr. ž. : lie. *žvyrynas* ‘vieta, kur daug žvyro; žvyro dirva, laukas, žemė’, kita vertus, gali būti priesagos –ynas vedinys iš lie. *žvyřas, žvyřius*.

Nedidelė dalis pirminių vietovardžių (10 leksinių vienetų) yra sudaryta iš būdvardžių (paprastai iš įvardžiuotinių): **Apskričioji** pv. : lie. *apskričioji*, plg. *apskritas*, –à ‘kuris apskritimo, rato, žiedo formos’; **Didėji** pv. : iš lie. tarminės įvardžiuotinės būdvardžio formos *didėji*, plg. *didis*, –ė (–ė, –i) ‘žymus savo apimtimi, stambus’; **Dubióji** 4 pv. : lie. *dubióji*, plg. *dubùs*, –i; **Dviřsakė** pv. : lie. *dviřsakis*, –ė ‘su dviem šakomis, dviřsakas’; **Gražióji** pv. : lie. *gražióji*, plg. *gražùs*, –i; **Ilgóji** 4 pv. : lie. *ilgóji*, plg. *ilgas*, –à; **Keturkampė** pv. : lie. *keturkaĩpis*, –ė; **Kreivoji** pv. : lie. *kreivoji*, plg. *kreĩvas*, –à; **Lygióji** 3 pv. : lie. *lygióji*, plg. *lygus*, –i, *lygùs*, –i; **Trikaĩpė** l. : lie. *trikaĩpis*, –ė.

1.2. Antriniai vietovardžiai

1.2.1. Vediniai

1.2.1.1. Priešdėlio vedinys

Rastas vienas priešdėlio *pa-* vedinys: **Pa-beržynė** pv. : lie. *beržynas, beržynė* ‘beržų miškas’.

1.2.1.2. Priesagų vediniai³¹

–aitė: **Gir-aitė** kln. : lie. *girià*; **Kanop-aitė** pv. : lie. *kanópa* ‘arklio kojos naga’ (pagal formos panašumą); **Skaurad-aitė** pv. : sl. *skauradà* ‘keptuvė’.

–aitis: **Katil-aitis** pv. : lie. *kātilas* ‘didelis metalinis indas virti’ (matyt, pagal formos panašumą³²).

–antas: **Graūd-antas** drb. ž.: galbūt iš lie. *graudùs* ‘kietas, nelankstus, trapus, gruzdus, trařkus’; kita vertus, gali būti sietina su lie. *graudėti* ‘griausti’, *graudėnti* ‘truputį griausti, griaudinėti’³³.

–ėlė: **Iřdėg-ėlė** b. : lie. *iřdėgti* (*iřdega, iřdegė*) ‘išnykti nuo ugnies, sudegti; pražūti nuo kaitros, išdžiūti’.

–eliai: **Apatk-eliai** pv. : sietina su le. *opatka, opatki* ‘karpažolių šeimos augalas’³⁴.

–elis: **Bruk-ėlis** kl. : sl. *brùkas* ‘akmenų grindinys’³⁵; **Darž-ėlis** pv. : lie. *daržas; Uos-elis* (t. *Vuosėlis*) kln. : lie. *úosis*.

–inė: **Bravor-inė** (|| *Rùzgardis*) pv. : sl. *brāvoras* ‘spirito ar alaus darykla’; **Deg-inė** pv. : lie. *dėgti* (*dėga, dėgė*) ‘būti ugnies veikiamam, nykti ugnyje, liepsnoti; kaisiti nuo saulės, džiūti’; **Gal-inė** pv. : lie. *gālas; Kamp-inė* 2 pv., *Kamp-inė* 2 pv. : lie. *kaĩpas; Karkl-inė* pv. : lie. *kaĩklas; Kupst-inė* pv. : lie. *kùpstas* ‘koks nors nedidelis iškilimas, kaupas, kemas, kupurna’; **Ožk-inė** pv. : lie. *ožkà; Pup-inė* pv. : lie. *pupà; Šer-inė* pv., **Šer-inė** 3 pv. :

³¹Vietovardžiai suskirstyti pagal priesagą.

³²Aukštakalnio kaimo anketoje pateiktas pievos išvaizdos apibūdinimas: „apvali, aukštais krantais“.

³³Dar žr. LVŽ, t. 3, p. 348–349.

³⁴*Słownik języka polskiego*, t. 3, Warszawa, 1904, p. 791.

³⁵Beržinių kaimo anketoje užrašyta: „Akmenuotas kelelis“.

lie. *šerys* ‘prasta, kieta žolė’; **Vikšr-inė** pv. : lie. *vikšrė, vikšris, vikšrys, vikšrius* ‘vikšrinių šeimos žiedinis drėgnų vietų augalas (Juncus); viksva (Carex); šis augalas kaip žolė ar šienas’; **Žagar-inė** pv. : lie. *žagaras* ‘augalo stiebas be lapų, stambas; be lapų šakutė (ppr. sausa), žabaras; krūmas’.

-ininkas: **Bīt-ininkas** (t. *Bītinykas*) kln. : lie. *bītė*.

-iškė: **Bākan-iškė** pv. : sl. *bākanas* ‘kepalas’, kita vertus, gali būti iš pvd. *Bākanas*; **Rūgšt-iškė** pv. : lie. *rūgštė, rūgštė* ‘tokia dirvos žolė su gelsvu pailgu žiedu’³⁶.

-onis: **Jev-ónis** drp. : galbūt tai antrinė lytis iš **Ievónis*, kuri kildintina iš lie. *ievà*³⁷.

-tinė: **Kas-tinė** 2 pv. : lie. *kàsti (kāsa, kāsė)* ‘kapstyti; rausti duobę, griovį; bedžioti, vartyti kastuvu žemę; daryti ežias’.

-ukas: **Alksnyn-ūkas** b. : lie. *alksnynas*; **Bliūd-ūkas** pv. : sl. *bliūdas* ‘dubuo’; **Lazdyn-ūkas** ndr. l.³⁸ : lie. *lazdynas* ‘krūmas ar medis, ant kurio auga riešutai (*Corylus avellana*); šių augalų miškas, riešutynas’; **Smail-ukas** kln. : lie. *smailas, -à, smailùs, -ì*; **Šaltin-ūkas** pv. : lie. *šaltinis*.

-ukė: **Kupstyn-ukė** pv. : lie. *kupstynė* ‘kupstuota vieta, pieva’.

-utė: **Band-utė** kln. : lie. *bandà* ‘nedidokas kepalas, kepalukas’ (pagal formos panašumą³⁹); **Daub-utė** 2 pv. : lie. *daubà*; **Dub-utė** pv. : lie. *dūbti (dūbo), dubùs, -ì*; **Geld-utė** pv. : lie. *gėlda* ‘iš vieno medžio išskobtas pailgas indas, niekotė’ (pagal formos panašumą); **Ilg-utė** pv. : lie. *ilgas, -à*; **Lank-utė** 5 pv. : lie. *lankà*; **Plyn-utė** 3 pv. : lie. *plýnas, -à* ‘plikas, be jokio augalo ar statinio, tuščias; lygus’, lie. *plýnė* ‘plyna vieta, lyguma; pelkė, raistas’.

Vartelių kaimo anketoje užrašyti pievų vardai su slaviškomis priesagomis *-ulka, -elka*: **Kriv-ūlka** pv. : lie. *krivas, -à* ‘kreivas’; **Raūs-elka** pv. : galbūt iš lie. *raūsas, raūsis* ‘išrausta duobė; išknaisiota žemė’, plg. lie. *raūsti (raūsia, raūse)* ‘ardyti žemės paviršių, knisti; kasant žemes daryti (duobę, griovį, urvą ir pan.); ir kt.’; kita vertus, remiantis anketos duomenimis, galima sieti su lie. *raūsti (raūsta, raūdo)* ‘būti raudonam, rauduoti’, lie. *raūsvas, -à* ‘šviesiai raudonas, apyraudonis’⁴⁰.

1.2.1.3. Galūnių vediniai⁴¹

-ė: **Plīk-ė** 3 pv. : lie. *plīkas, -à*; **Rūd-ė** pv. : lie. *rūdà* ‘gamtinė mineralinė medžiaga, iš kurios gaminami metalai; žemė su rūdos priemaiša; ruda spalva, rudumas’; **Stint-ė** pv. : galbūt iš lie. *stìnta* ‘stintinių šeimos nedidelė kvapi ežerų ir Kuršių marių žuvis (*Osmerus eperlanus*); bet kokia maža žuvis’ (matyt, pagal formos panašumą); **Šiūr-ė** 2 pv. : greičiausiai iš lie. *šiūrti (šiūro)* ‘apirti, nušępti; sumenkėti, nuskursti’; **Vigod-ė** pv. : sietina su br. *wygoda* ‘patogumas; platybė, platumos, platumas’⁴², le. *wygoda* ‘patogumas’⁴³.

-ės: **Šlín-ės** ar., drb. ž., gn., kln., 4 l., pv. : lie. *šlýnas, šlýna* ‘pilkšvai melsvas arba balkšvas glitus molis su organinių medžiagų priemaisomis; tokio molio dirva’.

³⁶Vidgirių kaimo anketoje užrašyta: „Rūgšti žolė auga“.

³⁷Dar žr. LVŽ, t. 4, p. 152.

³⁸Anketoje kaip objektas nurodytas *rėtis*.

³⁹Bambinių kaimo anketoje užrašyta: „Kalnelis panašus į apskritų kepaluką duonos“.

⁴⁰Anketoje užrašyta: „Pieva drėgna, vanduo rausvas, rūdžiuotas“.

⁴¹Vietovardžiai suskirstyti pagal galūnę.

⁴²*Слоўнік беларускіх гаворак паўночна-заходняй Беларусі і яе пагранічча*, t. 1, Мінск, 1979; Stankevič L., Petkevičius R. *Baltarusių–lietuvių kalbų žodynas*, Vilnius, 2014, prieiga internete: www.bylt.lki.lt.

⁴³Vaitkevičiūtė V. *Didysis lenkų–lietuvių kalbų žodynas. Wielki słownik polsko-litewski*, t. 2, Marijampolė, 2003, p. 522.

1.2.2. Dūriniai⁴⁴

Antrieji sandai sudaryti iš geografinių nomenklatūrinių terminų (*balà, daubà, ežeras, kálnas, píeva, ùpė*) ir kitų vietų pavadinimų (*daržžas, sódas*). Pirmieji sandai dažniausiai kildinami iš daiktavardžių, rečiau – iš būdvardžių ir veiksmažodžių.

-*bal-*: *Avi-balis* pv. : lie. *avìs*; *Būd-balė* 2 pv. : lie. *būdà* ‘palapinė, pastogė, namelis (sargo, piemens ar kt.)’; *Ėžer-balė* (t. *Ažerbalė*) pv. : lie. *ėžeras*; *Juod-balė* b. : lie. *júodas*, -à; *Kapinýn-balė* pv. : lie. *kapinýnas* ‘kapinės’; *Kumėl-balė* b., 2 pv. : lie. *kumėlė* ‘naminis darbinis gyvulys – patelė (*Equa*)’, *kumelýs* ‘paaugęs arklys; eržilas; paaugęs kumeliukas, kumeliokas’; *Melnýč-balis* pv. : sl. *mélnyčia* ‘malūnas’; *Pémp-a-balė* 2 pv. : lie. *pémpė*; *Plík-balė* 2 pv. : lie. *plíkas*, -à; *Prūd-balė* pv. : sl. *prūdas* ‘tvenkinys’; *Raudón-balė* b. : lie. *raudónas*, -à; *Rūd-balė* pv. : lie. *rūdas*, -à; *Saūs-balė* 2 pv. : lie. *saūsas*, -à; *Skers-balė* pv. : lie. *skeřsas*, -à; *Šárk-a-balė* pv. : lie. *šárka*, kita vertus, galima pirmojo sando kilmė iš pvd. *Šárka*; *Šétón-balė* pv. : sl. *šétónas* ‘piktoji dvasia; velnias’; *Trimít-balė* pv. : germ. *trimítas* ‘varinis arba medinis pučiamasis muzikos instrumentas, turintis skardų tembrą’.

-*darž-*: *Škál-daržis* ar. : sl. *škala* ‘mokykla’.

-*daub-*: *Kéln-ia-daubė* pv. : lie. *kélnės* (pagal formos panašumą⁴⁵); *Kumėl-daubė* pv. : lie. *kumėlė*, *kumelýs*; *Mišk-a-daubė* db. : lie. *miškas*; *Tarp-ù-daubis* l. : lie. *tárpas*.

-*ežer-*: *Pūst-ežeris* db. : sl. *pūstas* ‘dykas, be nieko, tuščias’.

-*kaln-*: *Balnot-kalnis* kln. : pirmasis sandas greičiausiai sietinas su lie. *balnóti* ‘dėti arkliai balnà’; *Berž-kalnis* kln. : lie. *béržas*; *Beržýn-kalnis* 2 kln. : lie. *beržýnas*; *Bìzn-ia-kalnis* kln. : lie. *bìznas*, -à ‘trumpas, striukas; plikas’, kita vertus, gali būti iš pvd. *Biznà*; *Duob-kalnis* ndr. ž. : lie. *duobė*; *Dvár-kalnis* kln. : lie. *dvāras*; *Grýb-kalnis* 2 kln. : lie. *grýbas*; *Ílg-a-kalnis* kln. : lie. *ílgas*, -à; *Júod-kalnis* ar., 2 kln. : lie. *júodas*, -à ‘anglies spalvos, tamsus; nesėtas (apie dirvą)’; *Kapinýn-kalnis* kp. : lie. *kapinýnas*; *Kárt-a-kalnis* kln. : lie. *kártas*, -à, plg. *kárti* ‘atimti gyvybę, užneriant ant kaklo ar kojų virvę ir pakabinant’; *Klevìn-kalnis* kln. : lie. *klevìnis*, plg. *klėvas*; *Kreiv-a-kalnis* 2 kln. : lie. *kreivās*, -à; *Kūč-kalnis* (|| *Rūškalnis*) kln. : pirmasis sandas sietinas su br. *кўча* ‘krūvā’⁴⁶, dar plg. sl. *kūčkà* (br. *кучка*, le. *kuczka*) ‘kupeta, krūva’; *Lazdyn-kalnis* ar. : lie. *lazdýnas* ‘krūmas ar medis, ant kurio auga riešutai (*Corylus avellana*)’; šių augalų miškas, riešutynas’; *Melnýč-kalnis* 4 kln., *Melnyt-kalnis* kln. : sl. *mélnyčia* ‘malūnas’; *Mól-ia-kalnis* 3 kln., *Mol-ia-kalnis* drb. ž. : lie. *mólis*; *Óž-ia-kalnis* kln., *Ož-ia-kalnis* kln. : lie. *ožys*; *Pasiùt-kalnis* kln. : lie. *pasiùtęs* ‘kuris šėlsta, nerimsta, siautėja, smarkauja’, lie. *pasiutýs*, *pasiutìs* ‘pasiutimas, pašėlimas, dūkimas’; *Peléd-kalnis* kln. : lie. *peléda*; *Piěsk-a-kalnis* 2 ar., 2 kln., *Piesk-a-kalnis* ar. : sl. *pieskà*, *piěskas* ‘smėlis; smėlinga dirva, smėlinga žemė’; *Piēt-kalnis* kln. : lie. *piētūs* ‘pasaulio šalis, kur vidurdienyje būna saulė’⁴⁷; *Rūd-kalnis* kln. : lie. *rūdas*, -à; *Rūs-kalnis* 2 kln., *Rūs-kalnis* (|| *Kūčkalnis*) kln. : lie. *rūsýs* ‘specialus pastatas daržovėms laikyti; duobė bulvėms, daržovėms laikyti’; *Sòd-a-kalnis* kln. : lie. *sòdas*; *Šált-a-kalnis* kln. : lie. *šáltas*, -à⁴⁸; *Šárk-a-kalnis* kln. : lie. *šárka*, kita vertus, galima pirmojo sando kilmė iš pvd. *Šárka*; *Šík-a-kalnis* kln. : lie. *šikti*

⁴⁴Vietovardžiai suskirstyti pagal antrąjį sandą.

⁴⁵Beržinių kaimo anketoje užrašyta: „Pieva panaši į kelnes“.

⁴⁶Stankevič L., Petkevičius R. *Baltarusių–lietuvių kalbų žodynas*, Vilnius, 2014, prieiga internete: www.bylt.lki.lt.

⁴⁷Duonelaičių kaimo anketoje užrašyta: „Nuo buvusio dvaro pietų krašte“.

⁴⁸Beržinių kaimo anketoje užrašyta: „Žemės rūšis ant šio kalno vad. šaltžemis“.

(šika, šiko) 'tuštintis, laukinėtis', dar plg. šikis 'prastas, menkos vertės dalykas, niekis'; **Šlait-kalnis** pklm. : lie. šlaitas; **Špic-kalnis** kln. : germ. špicas 'smailusis galas, smailagalys', špicūs, -i 'smailus'; **Vaik-ì-kalnis** kln. : lie. vaikas⁴⁹; **Žirn-ia-kalnis** kln. : lie. žirnis; **Žvyr-kalnis** drb. ž., kln., **Žvyr-kalnis** (|| Žvyrėnas) ndr. ž. : lie. žvyras, žvyrūs.

-piev-: **Beržyn-pievė** pv. : lie. beržėnas; **Brūk-a-pievė** pv. : sl. brūkas 'akmenų grindinys'; **Būd-pievė** pv. : lie. būdà 'palapinė, pastogė, namelis (sargo, piemens ar kt.)'; **Doš-pievė** pv. : lie. dōšyti 'dūkinti, varginti; smarkiai dirbti, plušti'; **Draūs-pievė** pv. : lie. draūsti 'sakyti, kad ko nedarytų, neleisti, įspėti, ginti; neleisti naudotis (kuo), užginti'; **Dvár-pievė** 2 pv. : lie. dvāras; **Eļksn-ia-pievė** pv. : lie. eļksnis 'alksnis'; **Kiēm-a-pievė** pv. : lie. kiēmas; **Kupst-a-pievė** pv. : lie. kùpstas 'koks nors nedidelis iškilimas, kupa, kemas, kupurna'; **Malūn-pievė** pv. : lie. malūnas; **Melnyč-pievė** pv. : sl. mélnyčia 'malūnas'; **Pird-ā-pievė** pv. : lie. pirdē 'užpakalis, subinė', lie. pirdà, pirda 'garsus oro gadinimas'; **Prov-a-pievė** b. : pirmasis sandas galbūt sietinas su sl. provà 'teismo procesas, byla; bylinėjimasis, ginčas, vaidas'; **Šaltin-pievė** pv. : lie. šaltinis; **Šlait-pievė** pv. : lie. šlaitas; **Šlėn-a-pievė** pv. : lie. šlėnas, šlėna 'pilkšvai melsvas arba balkšvas glitus molis su organinių medžiagų priemaišomis; tokio molio dirva'; **Vařl-ia-pievė** pv. : lie. varlė.

-sod-: **Gal-ì-sodė** l., 2 pv. : lie. gālas.

-up-: **Nendr-ùpės** 2 pv. : lie. nēdrė.

Kelių vietų vardų antrieji sandai ne tokie įprasti geografiniai terminai, rečiau vartojami daiktavardžiai: **Kaz-a-guras** ndr. ž., kln. : iš br. kazà 'ožkà'⁵⁰ ir lie. gūras 'kauburys, išsikišimas; kalno viršūnė; atskiras kalnelis kalnuose'; **Kaz-a-bagnė** pv., **Kaž-ia-bagnė** pv., plk. : iš br. kazà 'ožkà'⁵¹ ir sl. bagnà (le. bagno, br. багна) 'pelkė, liūnas, armuo; didelis purvas, klampynė'.

1.2.3. Daugiskaitiniai (*pluralia tantum* formos)

vietovardžiai

Akmenyčios ndr. ž., 2 ž.: lie. (hibr.) akmenyčią, akmenyčia 'akmenų krūva; akmenynė', kita vertus, gali būti priesagos -yčios vedinys iš lie. akmuō, ākmenas; **Alksnėnai** pv. : lie. alksnėnas; **Beržai** l. : lie. bėržas; **Daūbos** 2 pv. : lie. daubà; **Durpynės** drp. : germ. (hibr.) durpynė 'šlapia, prie durpių žemė'; **Išdegos** pv. : lie.*išdega, plg. išdegas 'išdegusi ar saulės išdeginta vieta pievoje, miške, durpyne, degimas'; **Kálkipečiai** kln. : skol. (hibr.) *kálkipečius, plg. kálkpečius 'kalkėms degti krosnis'⁵²; **Krósnyš** 2 l. : lie. krósnis 'akmenų krūva, krūsnis'; **Krúmai** ž. : lie. krúmas; **Laňkos** 4 pv. : lie. lankà; **Pakalnės** pv. : lie. pakálnė, pakálnė; **Pieskėnės** pklm. : sl. (hibr.) pieskėnė 'smėlio žemė, smiltynė'; **Plėnės** pv. : lie. plėnė 'plyna vieta, lyguma; pelkė, raistas'; **Prūdai** 4 pv. : sl. prūdas 'tvenkinys'; **Rėčiai** 3 ndr. l. : lie. rėtis 'apleistas, nesėtas laukas, dirvonas, sena dobiliena'; **Rūdėnės** pv. : lie. rūdėnė 'pelkė su rudu vandeniu, durpynas'; **Rūsėliai** kln., ndr. ž. : lie. rūsėlis, plg. rūsėš 'specialus pastatas daržovėms laikyti; duobė bulvėms, daržovėms laikyti'; **Rūsiai** ndr. ž. : lie. rūsėš 't. p.'; **Šaltiniai** pv. : lie. šaltinis; **Vilkinyčios** kln. : lie. vilkinyčia 'vilkų buveinė; vilkduobė'; **Žardžiai** pv. : lie. žarďis, žarďis 'aptvaras gyvuliams'.

⁴⁹Bambinių kaimo anketoje užrašyta: „Bambinių gyventojams gyvenant sodžiuje, ant to kalno vaikai mėgdavo žaisti. Dėl to ir pavadintas Vaikikalniu“.

⁵⁰Stankevič L., Petkevičius R. *Baltarusių-lietuvių kalbų žodynas*, Vilnius, 2014, prieiga internete: www.bylt.lki.lt.

⁵¹Ten pat.

⁵²Karpiejų kaimo anketoje užrašyta: „Seniau ant jo degdavo kalkes“.

Keli daugiskaitiniai vietovardžiai yra slaviškos kilmės: **Džėlkos**, **Džėlkos** gn., 2 drp., 3 pv. :sietina su br. *дзялка* ‘rėžis, atmatuotas pievos, pasėlių, miško plotas; dirbamas miško plotas⁵³, le. *dzialka* ‘dalis⁵⁴.

1.2.4. Sudėtiniai vietovardžiai

1.2.4.1. Sudėtiniai kilmininkiniai vietovardžiai

Didesnė dalis sudėtinių vietovardžių sudaryta iš dviejų daiktavardžių. Antrasis dėmuo žymi gamtos (*balà, daubà, kálnas, lankà, laũkas, plýnė*) ar kitą objektą (*daržas, maldýnė, rūsėliai*), kurį pirmasis dėmuo apibrėžia, išskiria iš kitų vienodų objektų.

Eglių laũkas (t. *Aglių laũkas*) l. : lie. *eglė* daugiskaitos ir lie. *laũkas*; **Erškėčių daubà** pv. : lie. *erškėtis* daugiskaitos ir lie. *daubà*; **Kalnių píeva** pv. : germ. *kalme* ‘ajeras (*Acorus calamus*)’ daugiskaitos ir lie. *píeva*; **Kálvės daržas** l. : lie. *kálvė* ir lie. *daržas*⁵⁵; **Karčemōs daržas** l. : sl. *karčemà* ‘smuklė’ ir lie. *daržas*⁵⁶; **Maldynių kalnas** kln. : pirmasis dėmuo greičiausiai iš lie. *maldýnė* ‘maldos namai’ daugiskaitos, antrasis dėmuo iš lie. *kálnas*; **Pėtnyčių daubà** db. : pirmasis dėmuo galbūt iš sl. *pėtnyčia* ‘penktadienis’ daugiskaitos, antrasis dėmuo iš lie. *daubà*; **Rėčių plýnė** drp. : lie. *rėtis* ‘apleistas, nesėtas laukas, dirvonas, sena dobiliena’ daugiskaitos ir lie. *plýnė* ‘pelkė, raistas’; **Rūslių kálnas** kln. : lie. *rūslys* ‘specialus pastatas daržovėms laikyti; duobė bulvėms, daržovėms laikyti’ daugiskaitos ir lie. *kálnas*; **Šlýnų lankà** pv. : lie. *šlýnas, šlýna* ‘pilkšvai melšvas arba balkšvas glitus molis su organinių medžiagų priemaišomis; tokio molio dirva’ daugiskaitos ir lie. *lankà*; **Sírny rūsėliai** kln. : lie. *sírna* daugiskaitos ir lie. *rūsėliai*, plg. *rūslys* ‘specialus pastatas daržovėms laikyti; duobė bulvėms, daržovėms laikyti’ (metaforinės reikšmės vietovardis); **Žirgėlių kálnas** kln. : pirmasis dėmuo greičiausiai iš lie. *žirgėliai*, plg. *žirgės, žirgės* ‘stebėjimo bokštas’, kita vertus, jis gali būti kilęs iš lie. *žirgėlis* ‘stogo galų pagražinimas (sukryžiuotos žirgų galvos); ketursparnis plėšrus, prie vandens gyvenantis vabzdys, laumžirgis, avižė (*Libellula*)’, antrasis dėmuo iš lie. *kálnas*.

1.2.4.2. Sudėtiniai kvalifikaciniai vietovardžiai

Mažiau esama sudėtinių vietovardžių, sudarytų iš būdvardžio ir daiktavardžio. Antrasis dėmuo nurodo gamtos (*balà, kálnas, kalnėlis, kalniũkas, upėlis*) ar kitą objektą (*kelėlis*), o pirmasis dėmuo nusako tam tikrą jo ypatybę.

Auksinis kalniũkas l. : lie. *auksinis*, plg. *auksas*, ir lie. *kalniũkas*, plg. *kálnas* (metaforinės reikšmės vietovardis); **Didėji balà** pv. : lie. *didėji*, plg. *dìdis, -ė (-ė, -i)* ‘žymus savo apimtimi, stambus’, ir lie. *balà*; **Didysis kálnas** kln. : lie. *didysis*, plg. *dìdis, -ė (-ė, -i)* ‘t. p.’, ir lie. *kálnas*; **Didžiáusias kálnas** kln. : lie. *didžiáusias*, plg. *dìdis, -ė (-ė, -i)* ‘t. p.’, ir lie. *kálnas*; **Ilgóji balà** pv. : lie. *ilgóji*, plg. *ilgas, -à*, ir lie. *balà*; **Klampūsis upėlis** db. : lie. *klampūsis*, plg. *klampūs, -i*, ir lie. *upėlis* ‘maža upė; nuotaki ir siaura pieva’; **Ruñdinas kalnėlis** ar. : germ. (hibr.) *ruñdinas, -à* ‘kuris rutulio pavidalo, apvalus; kuris apskritimo pavidalo, apskritas’ ir lie. *kalnėlis*; **Žaliásis kelėlis** kl. : lie. *žaliásis*, plg. *žalias, -ià*, ir lie. *kelėlis*, plg. *kėlias*.

⁵³ Яшкін І. Я. *Беларускія геаграфічныя назвы*, Мінск, 1971, p. 59.

⁵⁴ *Słownik języka polskiego*, t. 1, Warszawa, 1900, p. 633.

⁵⁵ Žr. išn. 56.

⁵⁶ Beržinių kaimo anketoje užrašyta: „Šie laukai priklausė karčiamai ir kalvei. Skaitėsi Beržinių km. visų gyventojų nuosavybe. Dabar nupirkę atskiri ūkininkai ir tie laukai dėl to taip vadinami“.

2. Asmenvardinės kilmės žemėvardžiai

Gražiškių valsčiaus anketose užrašyti 73 vietovardžiai (66 leksiniai vienetai), sietini su tikriniais ar bendriniais asmenų pavadinimais. Didesnė jų dalis, t. y. 50 (45 leksiniai vienetai), kildinama iš pavardžių. Galima paminėti, kad maždaug pusė pavardžių, su kuriomis siejami vietų vardai, yra žinomos Gražiškių apylinkėse.

Asmenvardinės kilmės vietų vardams būdinga posesyvinė (priklausymo) reikšmė, paprastai pamatinis asmenvardis nurodo įvardyto objekto buvusį (-ius) savininką (-us) arba kitaip su tuo objektu susijusį (-ius) asmenį (-is).

2.1. Pirminiai vietovardžiai

Asmenvardinės kilmės vietų vardų be papildomų darybos priemonių Gražiškių valsčiuje nerasta.

2.2. Antriniai vietovardžiai

2.2.1. Vediniai

2.2.1.1. Priesagų vediniai

-inė: **Karōs-inė** pv. : pvd. ar prvd. *Karōsas*; **Totor-inė** pv. : lie. *totōrius*, -ė 'totorių tautų ar genčių žmogus'; **Žirniausk-inė** pv. : pvd. *Žirniāuskas*, *Žirniaūskas*.

-inis: **Majausk-īnis** (užr. *Majauskinis kalnas*) kln. : pvd. *Majāuskas*, *Majaūskas*.

-ynė: **Baranavič-ynė** ar. : pvd. *Baranāvičius*; **Bereck-ynė** l. : pvd. *Berėckis*; **Čirvinsk-ynė** ar. : pvd. *Čirvinskas*; **Kalinausk-ynė** l. : pvd. *Kalināuskas*, *Kalinaūskas*; **Kerevič-ynė** ž. : pvd. *Kerėvičius*; **Kynait-ynė** l. : avd. **Kynaitis*⁵⁷, plg. pvd. *Kýnas*; **Kmiel-ynė** l. : pvd. *Kmiēlis*; **Lenk-ynė** ar. : pvd. *Lėnkas*⁵⁸; **Majausk-ynė** pv. : pvd. *Majāuskas*, *Majaūskas*; **Merkevič-ynė** drb. ž. : pvd. *Merkėvičius*; **Miklaus-ynė** plk. : avd. *Miklausas*⁵⁹; **Miliausk-ynė** ž. : pvd. *Miliauskas*, *Miliaūskas*; **Murausk-ynė** ar. : pvd. *Murāuskas*, *Muraūskas*; **Subat-ynė** ar. : pvd. *Sūbata*, *Sūbatas*, *Sūbatis*, *Subatys*; **Surm-ynė** ar., l. : pvd. *Surmā*; **Šinkor-ynė** ar. : sl. *šīnkorius*, -ė, *šīnkōrius* 'smuklininkas'; **Šmitk-ynė** l. : pvd. *Šmītkė*, *Šmītkis*; **Verbyl-ynė** l. : pvd. *Verbylā*.

-iškė: **Ilgūn-iškė** l. : pvd. *Ilgūnas*; **Juodkój-iškė** pv. : pvd. *Juodkōjis*; **Paliōk-iškė** pv. : pvd. *Paliōkas*; **Struņg-iškė** l. : pvd. *Strungys*; **Šmit-iškė** kln. : pvd. *Šmītas*; **Ūmer-iškė** skl. : avd. **Ūmeris*⁶⁰, plg. pvd. *Ūmaras*; **Žyd-iškė** l. : lie. *žydas*, -ė.

-iškis: **Nol-iškis** pv. : pvd. *Nōlius* ar pan.

2.2.1.2. Galūnių vediniai

Užrašyti du galūnės -ė vediniai:

Verbick-ė ar., pv. : pvd. *Verbickas*.

2.2.2. Dūriniai

Pirmieji sandai yra kilę iš asmenvardžių ar bendrinių asmenų pavadinimų, antrieji sandai yra iš bendrinių žodžių, t. y. geografinių nomenklatūrinių terminų (*balà*, *kálnas*, *píeva*) ir kitų objektų pavadinimų (*daržas*, *plýnė*, *vietà*):

⁵⁷Strazdinės kaimo anketoje užrašyta: „Šį lauką valdė Kynaitis“.

⁵⁸Olgino kaimo anketoje užrašyta: „Lenkyne“ vadinama del to, kad pirmiau šį sklypą valdė K. Lenkas gyv. Aukštikalnio km.“.

⁵⁹Dar žr. Bilkis L. *Lietuvių helonimų daryba. Priesaginiai ir priesagėtieji helonimai*, Vilnius, 2008, p. 179. Dėl asmenvardžio žr. Zinkevičius Z. *Lietuvių asmenvardžiai*, Vilnius, 2008, p. 115, 221.

⁶⁰Vartelių kaimo anketoje užrašyta: „Seniau gyveno Umeris“.

-bal-: **Čiūčk-a-balė** (*Didžioji, Mažoji*) pv. : pvd. *Čiūčkà, Čiūčkis*, dar plg. *čiučkà* ‘šuo’; **Gūd-balė** pv. : lie. *gūdas*, -ė ‘baltarusis (kartais lenkas ar rusas); kitos tarmės žmogus’; **Jokūb-a-balė** pv. : v. *Jokūbas*; **Skrišk-a-balė** pv. : pvd. *Skriškà*, nors plg. sl. *skripkà* ‘smuikas’; **Vaišvil-balė** b., kp. : pvd. *Vaišvilà, Vaišvila*; **Žaldar-balis** pv. : pvd. *Žaldarỹs, Žaldaris*; **Žyd-balė** pv. : lie. *žydas*, -ė.

-darž-: **Žyd-aržis** (< **Žyd-daržis*) pv. : lie. *žydas*, -ė ir lie. *daržas*.

-kaln-: **Balčiūn-kalnis** kln. : pvd. *Balčiūnas*; **Jon-ā-kalnis** kln. : avd. *Jōnas*; **Kaz-ia-kalnis** ž. : v. *Kazỹs*; **Mertin-kalnis** kln. : pvd. *Mértinas*; **Sim-a-kalnis** kln. : v. *Sĩmas*; **Svirk-kalnis** (< **Svirk-kalnis*) kln. : pvd. *Svirkà, Svirkus*; **Tabar-kalnis** (|| *Tābaro kálnas*) kln. : pvd. *Tābaras* ir lie. *kálnas*, kita vertus, pirmasis sandas gali būti susijęs su br. *maĉap* ‘lauko stovykla (ppr. klajoklių, kariuomenės ir pan.)’; **Vain-a-kalnis** kln. : pvd. *Vainà*, kita vertus, neatmestina kilmės iš sl. *vainà* ‘karas’ galimybė⁶¹; **Vyskūp-kalnis** kln. : lie. *výskupas*.

-piev-: **Baňdž-ia-pievė** pv. : avd. *Baňdžius* ar pan., kita vertus, galėtų būti kildinama iš lie. *baňdžius* ‘bandelių kepėjas ar pardavėjas; bandų (tarkuotų bulvių paplotėlių) mėgėjas, bandinis’; **Brok-pievė** pv. : pvd. *Brōkas*, kita vertus, neatmestina kilmės iš lie. *brōkas* ‘burokas’ galimybė; **Cigōn-pievė** pv. : lie. *cigōnas*, -ė ‘čigonų tautybės žmogus’; **Gūd-a-pievė** pv., **Gūd-pievė** 2 pv. : lie. *gūdas*, -ė ‘baltarusis (kartais lenkas ar rusas); kitos tarmės žmogus’; **Keidoš-pievė** pv. : pvd. *Keidōšius*; **Skrišk-a-pievė** pv. : pvd. *Skriškà*, kita vertus, pirmasis sandas gali būti iš sl. *skripkà* ‘smuikas’; **Žyd-pievė** 2 pv. : lie. *žydas*, -ė.

-plyn-: **Kiro-a-plynė** b. : pirmasis sandas greičiausiai sietinas su pvd. *Kirvā*⁶², antrasis sandas iš lie. *plýnė* ‘pelkė, raistas’.

-viet-: **Pašk-a-vietys** pv. : pvd. *Paškà* ar pan.; **Šiōp-vietė** l. : pvd. *Šiōpỹs*.

2.2.3. Sudėtiniai (kilmininkiniai) vietovardžiai

Pirmuoju dėmeniu eina asmenvardžio ar bendrinio asmens pavadinimo (vienaskaitos arba daugiskaitos) kilmininkas, antrasis dėmuo – geografinis nomenklatūrinis terminas (*kálnas*), deminutyvinė jo forma (*pievūtė, balaitė*) ar kitas objekto pavadinimas (*kāpinės, liepa*).

Bajorų kálnas kln. : pvd. *Bajōras*⁶³ daugiskaitos ir lie. *kálnas*; **Brolių liepa** md. : lie. *brōlis*⁶⁴ daugiskaitos ir lie. *liepa*; **Prancūzų kāpinės** ar. : lie. *prancūzas* daugiskaitos ir lie. *kāpinės*; **Ragažinsko kalnas** kln. : pvd. *Ragažĩnskas, Ragažiĩnskas* ir lie. *kálnas*; **Staupeckų pievūtė** pv. : pvd. *Staupēckas* ir lie. *pievūtė*, plg. *pieva*; **Šmitkio kálnas** kln. : pvd. *Šmitkis* ir lie. *kálnas*; **Tābaro kálnas** (|| *Tabarkalnis*) kln. : pvd. *Tābaras* ir lie. *kálnas*, kita vertus, pirmasis dėmuo gali būti susijęs su br. *maĉap* ‘lauko stovykla (ppr. klajoklių, kariuomenės ir pan.)’; **Tinginių balaitė** pv. : lie. *tinginỹs* daugiskaitos ir lie. *balaitė*, plg. *balà*.

3. Vietovardinės kilmės vietovardžiai

Iš kitų objektų – kaimų, upių, pievų – vardų yra kilę tik keletas Gražiškių valsčiaus vietovardžių, t. y. 8. Šiems žemėvardžiams būdinga lokalinė (vietos) reikšmė.

⁶¹Skardupių kaimo anketoje užrašyta: „Žmonės pasakoja, kad ant to kalno Krakusmečiu sukilėliai darydavo karo pratimus. Nuo to kalnas ir vardą gavo“.

⁶²Ši pavardė Gražiškių apylinkėse neužrašyta, tačiau plg. pvd. *Kirovaitis* Graž (žr. *Pavardžių duomenų bazė*).

⁶³Vartelių kaimo anketoje užrašyta: „priklausė ūkininkui Bajorui“.

⁶⁴Bambinių kaimo anketoje užrašyta: „Pasakojama, kad palaidojus brolių ir seserį vienoje duobėje, ant jų kapo išaugo liepa. Dėl to ir vardą gavus Brolių liepa“.

3.1. Pirminiai vietovardžiai

Be papildomų darybos priemonių sudarytas vienas vietovardinės kilmės žemėvardis:

Širvintà pv: *Širvintà* up. Kbr⁶⁵.

3.2. Antriniai vietovardžiai

3.2.1. Vediniai

3.2.1.1. Priešdėlio vedinys

pa-: **Pa-sausbalỹs** pv. : *Saũsbalė* pv.⁶⁶

3.2.1.2. Priesagos vedinys

-yčia: **Dotam-yčia**⁶⁷pv. : *Dótamas, Dotamà* up. Graž⁶⁸.

3.2.2. Dūriniai

Pirmieji sandai yra kilę iš kaimų vardų, antrieji sandai sudaryti iš geografinių nomenklatūrinių terminų *kálnas* ir *lankà*.

-kaln-: **Graužĩn-kálnis** kln. : *Gráužiniai* k.; **Malakãv-kálnis** kln. : *Malakãvas* k.; **Skardup-kálnis** kln. : *Skařdupiai* k.

-lank-: **Graužĩn-lankė** pv. : *Gráužiniai* k.

3.2.3. Sudėtinis (kilmininkinis) vietovardis

Pirmasis dėmuo yra iš pievos vardo kilmininko, antrasis dėmuo – iš geografinio nomenklatūrinio termino *kálnas*.

Brantỹnė kálnas kln. : *Brantỹnė* pv.⁶⁹ ir lie. *kálnas*.

4. Neaiškios kilmės vietovardžiai

Nedidelės dalies žemėvardžių ryšys su bendriniais ar tikriniais žodžiais yra ne visai aiškus.

4.1. Dūriniai

Kalno vardo **Meln-ia-kálnis** pirmasis sandas galbūt sietinas su pr. *melne* ‘mėlynė (nuo sumušimo)’= ‘(tamsi) mėlynė’ <pr.-lie.-la. *mēlinē* ‘(tamsi) mėlynuma (mėlynumas)’⁷⁰, dar plg. la. *męlns* ‘juodas’⁷¹; antrasis sandas iš lie. *kálnas*.

Sudurtinių pievų vardų **Stravink-balė, Vecem-balė** pirmųjų sandų kilmė neaiški, antrieji sandai kilę iš lie. *balà*.

4.2. Neaiškios darybos vietovardžiai

Pievos vardas **Byzdonė** galbūt yra priesagos -onė vedinys, kurio šaknis *byzd-* (su *e/ i / y* balsių kaita) sietina su lie.

⁶⁵Upių lokalizacijos nuorodos pateikiamos pagal *Lietuvos TSR upių ir ežerų vardinę*, ats. red. E. Grinaveckienė, Vilnius, 1963. Ramovietės kaimo anketos duomenimis upė (anketoje – upelis) Širvinta teka per šią pievą.

⁶⁶Gražiškių kaimo anketoje nurodant *Pasausbalio* pievos lokalizaciją užrašyta: „Žiemų krašte Sausbalės“.

⁶⁷LVŽ, t. 2, p. 310 fiksuotas ir vardo variantas *Dotamýčios*.

⁶⁸Rūkštėnų kaimo anketos duomenimis šis upelis teka per pievą (iš Dotamų ežero).

⁶⁹Objektai yra vienas šalia kito. Dar žr. 21 išn.

⁷⁰Mažiulis V. *Prūsų kalbos etimologijos žodynas*, t. 3, Vilnius, 1996, p. 123–125.

⁷¹Mülenbacha K. *Latviešu valodas vārdnīca*, t. 2, rediģējis, papildinājis, turpinājis J. Endzelīns, Rīgā, 1925–1927, p. 598.

bezdėti (*bēzda*) ‘smirdinti, smirsti, „orą gadinti“’, lie. *bēzdas* ‘vidurių dujos’, dar plg. lie. *bīzdė* ‘bezdalė’, *bīzdžius* ‘bezdalius’, lie. *bīzdas* ‘užpakalis’ ir kt. Motyvacijos požiūriu, tai būtų blogą kvapą skleidžianti, smirdinti ar pan. pieva.

Vietovardis **Vinka** ar, galbūt kildintinas iš pvd. *Vinkà*, tačiau ši pavardė užrašyta tik Kretingos apylinkėse⁷²; žemėvardis gali būti siejamas ir su vo. avd. *Wink*, *Winke*⁷³ ar pan.

Vietovardžio **Paandžiakinė** (užr. *Paandžiakinė dauba*) db. neaiški tiek struktūra, tiek kilmė.

Išvados

Straipsnyje išnagrinėti 486 Vilkaviškio apskrities Gražiškių valsčiaus žemėvardžiai (336 nesikartojantys leksiniai vienetai). Daugiausia šio valsčiaus žemės vardyno anketose užrašyta pievų ir kalnų vardų, atitinkamai 281 ir 82. Kitų objektų pavadinimų rasta mažiau: laukų – 37, arimų – 23, žemių – 21, balų – 11, daubų, durpynų, pelkių – po 5, ganyklų, kelių, kapinių – po 3, pakilumų – 2. Taip pat užrašyta po vieną miško, lauko dalies, pakrantės, sklypo ir medžio vardą.

Atlikus Gražiškių valsčiaus vietovardžių kilmės ir darybinę analizę nustatyta:

1. Kilmės požiūriu vyrauja **apeliatyvinės** kilmės žemėvardžiai: su bendriniais žodžiais sietini 399 vietų vardai (256 leksiniai vienetai), tai sudaro ~82 proc. visų tirtų vietovardžių (~76 proc. leksinių vienėtų). Dažniausiai pamatiniais žodžiais (etimonais) laikytini lietuvių kalboje vartojami vardažodžiai (daugiausia daiktavardžiai), įskaitant skolinius iš slavų ir germanų kalbų (~92 proc. leksinių vienėtų). Labai retai žemėvardžiai kildinami iš veiksmažodžių (~3 proc. leksinių vienėtų). Kai kuriais atvejais pamatinio žodžio gali būti laikomas tiek vardažodis, tiek veiksmažodis. Esama nedaug slaviškos kilmės vietų vardų, sietinų su lenkų, baltarusių kalbų vardažodžiais (~2 proc. leksinių vienėtų).

2. **Asmenvardinės** kilmės žemėvardžių nustatyta penktadaliu mažiau: su tikriniais ar bendriniais asmenų pavadinimais sietini 73 vietų vardai (66 leksiniai vienetai), tai sudaro ~15 proc. visų nagrinėtų vietovardžių (~20 proc. leksinių vienėtų). Dauguma jų (56 leksiniai vienetai ir ~85 proc.) kildintina iš tikrinių asmenų pavadinimų, paprastai iš pavardžių (48 leksiniai vienetai). Kiek mažiau negu pusė pavardžių, su kuriomis siejami žemėvardžiai, yra paplitusios Gražiškių apylinkėse. Iš bendrinių asmenų pavadinimų kildintina 10 (~15 proc.) leksinių vienėtų. Daugiausia jų (6 leksiniai vienetai) sudaryta iš tautybę reiškiančių žodžių (*cigōnas*, *-ė*, *gūdas*, *-ė*, *prancūzas*, *totōrius*, *-ė*, *žydas*, *-ė*), likusieji pamatiniai asmenų pavadinimai žymi žmogaus veiklą (*šīnkorius*, *-ė*, *šīnkōrius*, *výskupas*), giminystės ryšį (*brōlis*), būdo savybes (*tinginỹs*). Asmenvardiniams vietovardžiams paprastai būdinga posesyvinė (priklausymo) reikšmė.

3. Labai nedidelė dalis žemėvardžių yra **vietovardinės** kilmės: iš kitų objektų – kaimų, upių, pievų – vardų yra kilę 8 (mažiau negu 2 proc.) vietovardžiai. Jie laikytini lokalinės (vietos) reikšmės vietovardžiais.

4. Taip pat nedidelės dalies, t. y. 6 (mažiau negu 2 proc.), vietų vardų kilmė (kai kuriais atvejais ir struktūra) yra ne visai aiški.

5. Darybos požiūriu vyrauja **antriniai** vietovardžiai, kurių nustatyta 327 (243 leksiniai vienetai), tai sudaro ~67 proc. visų tirtų vietovardžių (~72 proc. leksinių vienėtų).

⁷²Žr. *Pavardžių duomenų bazė*.

⁷³Gottschald M. *Deutsche Namenkunde. Unsere Familiennamen nach ihrer Entstehung und Bedeutung*, Berlin, 1954, p. 613.

5.1. Daugiausia iš antrinių vietovardžių yra **dūrinių** – 150 (111 leksinių vienetų): 111 (77 leksiniai vienetai) apeliatyvinės kilmės, 32 (27 leksiniai vienetai) asmenvardinės kilmės, 4 vietovardinės kilmės ir 3 neaiškios kilmės; jie sudaro ~46 proc. antrinių ir ~31 proc. visų tirtų vietų vardų (atitinkamai ~46 proc. ir ~33 proc. leksinių vienetų). Sandūra itin būdinga kalnų vardams: tokiu būdu sudaryta daugiau negu pusė visų kalnų vardų (56 iš 82, ~68 proc.). Antrieji dūrinių sandai paprastai kildinami iš geografinių nomenklatūrinių terminų, dažniausi iš jų yra *kálnas*, *piéva* ir *balà*.

5.2. Antroje vietoje pagal gausumą yra **vediniai**, jų užrašyta 108 (81 leksinis vienetas), tai sudaro ~33 proc. antrinių ir ~22 proc. visų tirtų vietų vardų (atitinkamai ~33 proc. ir ~24 proc. leksinių vienetų).

5.2.1. Iš jų didžioji dalis yra **priesagų vediniai**, kurių nustatyta 87 (72 leksiniai vienetai): 55 (41 leksinis vienetas) apeliatyvinės kilmės, 31 (30 leksinių vienetų) asmenvardinės kilmės ir 1 vietovardinės kilmės; tai sudaro ~80 proc. vedinių ir ~18 proc. visų tirtų vietovardžių (~89 proc. ir ~21 proc. leksinių vienetų). Populiariausios iš bendrinių žodžių kilusių vedinių priesagos yra *-inė* (17 vedinių; 11 leksinių vienetų) ir deminutyvinės priesagos (*-aitė*, *-aitis*, *-eliai*, *-elis*, *-ukas*, *-ukė*, *-utė*), kilusių iš asmenvardžių – priesaga *-ynė* (18 vedinių; 17 leksinių vienetų).

5.2.2. Labai negausūs yra **galūnių vediniai**, kurių rasta 19 (7 leksiniai vienetai): 17 (6 leksiniai vienetai) apeliatyvinės ir 2 (1 leksinis vienetas) asmenvardinės kilmės; tai sudaro ~18 proc. vedinių ir tik ~4 proc. visų tirtų vietovardžių (atitinkamai ~9 proc. ir 2 proc. leksinių vienetų). Vietų vardai išvesti su galūnėmis *-ė* ir *-ės*.

5.2.3. **Priešdėlių vediniai** užrašyti tik 2 (apeliatyvinės ir vietovardinės kilmės); abu jie sudaryti su priešdėliu *pa-*. Jie tesudaro mažiau negu 2 proc. vedinių ir 1 proc. visų tirtų vietovardžių.

5.3. **Daugiskaitinių** vietų vardų (*plurala tantum* formų) nustatyta 40 (22 leksiniai vienetai), tai sudaro ~12 proc. antrinių ir ~8 proc. visų tirtų vietovardžių (atitinkamai ~9 proc. ir ~7 proc. leksinių vienetų). Visi jie kildinami iš bendrinių žodžių (paprastai iš vartojamų lietuvių kalboje).

5.4. **Sudėtinių** vietovardžių užrašyta 29 (tiek pat leksinių vienetų): 20 apeliatyvinės kilmės, 8 asmenvardinės kilmės ir 1 vietovardinės kilmės; tai sudaro ~9 proc. antrinių ir ~6 proc. visų tirtų vietovardžių (atitinkamai ~12 proc. leksinių ir ~8 proc. vienetų). Antrieji dėmenys paprastai yra geografiniai nomenklatūriniai terminai, iš jų dažniausia leksema yra *kálnas*. Daugiau esama sudėtinių kilmininkinių negu kvalifikacinių vietovardžių, atitinkamai 21 ir 8.

6. **Pirminiai** žemėvardžiai sudaro apie trečdalį visų tirtų vietovardžių, jų užrašyta 156 (~32 proc.) (89 leksiniai vienetai ir ~27 proc.). Beveik visi jie sudaryti iš bendrinių žodžių (daugiausia iš daiktavardžių – 78 leksiniai vienetai).

7. Keturi vietų vardai yra ne visai aiškios struktūros.

Išsamesnė viso vakarų aukštaičių kauniškių tarmės ploto vardyno analizė, taip pat lyginamieji atskirų regionų vietovardžių tyrimai galėtų būti jau kitų straipsnių uždaviniai.

Post scriptum

Be mokytojų, tarpukariu užpildžiusių žemės vardyno anketas, ir informaciją pateikusių vietos gyventojų nebūtų ir straipsnyje skelbiamos vertingos medžiagos. Norint bent simboliškai juos įamžinti, toliau nurodyti jų vardai ir pavardės.

Informaciją užrašę mokytojai (užpildytų anketų skaičius): Juozas Liutkevičius (10), Jonas Inkrata (9), Jonas Hiršas (4), Zusana Ignatavičiūtė–Eidukevičienė (3), Teresė Karaliūtė (2), Angelė Bulotaitė (3), Uršulė Liutkevičiūtė (1).

Informaciją pateikę Gražiškių apylinkių gyventojai: Armūdiškio k. – Ona Hausienė, Pranas Vaičiulionis; Aštriakalnio k. – Jonas Jerešiūnas, Marė Murauskienė, Antanas Gajauskas, Stanislovas Bernotaitis, Jonas Lisauskas; Aukštakalnio k. – Mėta Dočkytė, Adelė Lenkaitė, Simas Ribinskas, Kazys Lenkas, Jonas Kunas, Motiejus Zykis, Jonas Adomaitis; Bažbinių k. – Motiejus Snapkauskas, Vincas Bukaveckas, Magdalena Barkauskienė, Baleslovas Eidukaitis; Bėržinių k. – Motiejus Arendarčikas, Motiejus Keršteinis, Sergiejus Snabaitis, Kazys Mačiulskas; Dotamų k. – Jonas Belizdis, Jonas Starkevičius, Dzidorius Ryckis, Jonas Saukaitis; Duonelaičių k. – Marija Šiugždienė, Vincas Černauskas, Kazys Griškaitis, Juozas Liutkevičius, Jonas Kazlauskas; Dúoniškių k. – Jurgis Skripkaitis, Juozas Jakubauskas, Augustas Kunas, Juozas Lisauskas, Vladas Sochockis, Petras Merkevičius, Pranas Jakubauskas, Mikas Sabaliauskas, Jonas Lisauskas; Gráužinių k. – Juozas Žiurinskas, Kostancija Žiurinskienė, Petras Pajaujįs, Adelė Ridikaitė; Gražiškių bk. – Magdėlena Valinskienė, Juozas Prasauskas, Jonas Snapkauskas, Petrė Martinkaitienė, Motiejus Paulavičius, Jonas Valinskas; Gražūpių k. – Magdalena Barkauskienė, Sabestijonas Barkauskas, Jonas Tamašauskas, Motiejus Paulavičius; Kařpiejų k. – Petras Šitkauskas, Petras Snabaitis, Antanas Kriaučiūnas, Antanas Kasperaitis, Vincas Kirvaitis, Juozas Kijauskas, Jonas Kasperskas; Kaunėškių k. – Vincas Durneika, Tridr. Capteris, Rudolfas Vėgneris, Jz. Stankevičius, Ad. Švandtas, Edvardas Gerulaitis, Juozas Majauskas; Kregždžių k. – Motiejus Martinkaitis, Mykolas Jaudegis, Liudvikas Derenčius; Laņkupėnų k. – Jokūbas Galinis, Jonas Žemaitis, Martynas Dovydaitis; Malakāvo k. – Gustavas Ilgeris, Antanas Gajauskas, Juozas Lisauskas, Pranas Jakubauskas; Naujāsodžio k. – Petras Skauronas, Marija Matulevičienė, Petras Pajaujįs; Nendrinės vs. – Motiejus Vaičialionis; Olgino k. – Stasys Pamatauskas, Adolfas Eizelis, Kazys Lenkas, Marė Skauronienė, Augustas Junkas, Martynas Eizelis, Pranas Jakubauskas; Pāširvinčio vs. – Gustavas Glecoberis; Ragožėnų k. – Motiejus Vaičialionis, Petras Vaičialionis; Ramóvietės k. – Antanas Skamaras, Augustas Heizelis; Rūkštėnų k. – Murauskas, Subalkis; Skařdupių k. – Kostancija Strungienė, Jurgis Šmitas; Strazdėnės k. – Uršulė Liutkevičiūtė, Petrė Arendarcikienė, Pranas Veinšneideris, Bėmkienė, Kebelienė, Armonas Švantas; Šilsodžio k. – Jonas Mikelskas, Motiejus Martinkaitis, Mykolas Jaudegis, Kazys Povilaika, Petronėlė Mikelskienė; Tupikų k. – Adolfas Kimleris, Gustavas Klėsas, Jonas Rudzevičius; Vaĩtkabalių k. – Mikas Vaučaskas, Kazys Verbyla, Pranas Eidukaitis, Juozas Liutkevičius; Vartėlių k. – Vincas Kmelskas, Jurgis Zlatarinskas, Petras Pajaujįs, Agota Zlatarinskienė, Augustas Taufenbakas, Sakalauskas, Idalija Elertaitė, Adelė Šmulkštytė; Vėdgirių k. – Gelumbauskas, Lenkas, Majauskas; Vygrėlių k. – Simas Ribinskas, Jonas Verbyla, Vincas Verbyla, Jonas Vieraitis; Žiogėlių k. – Vincas Adomaitis.

Objektų sutrumpinimai

ar. – arimas, ariama žemė

b. – bala

db. – dauba

drb. ž. – dirbama žemė

gn. – ganykla

kl. – kelias

kln. – kalnas

kp. – kapai, kapinės
 l. – laukas
 md. – medis
 mš. – miškas
 ndr. l. – nedirbamas laukas
 ndr. ž. – nedirbama žemė
 pklm. – pakiluma
 pkrnt. – pakrantė
 plk. – pelkė
 pv. – pieva
 skl. – sklypas
 ž. – žemė
 up. – upė, upelis

Lokalizacijos nuorodų sutrumpinimai

Graž – Gražiškiai (Vilkaviškio r.)
 Kbr – Kybartai (Vilkaviškio r.)

Kiti sutrumpinimai

ats. red. – atsakingas redaktorius
 avd. – asmenvardis
 bk. – bažnytkaimis
 br. – baltarusių
 germ. – germanizmas
 hibr. – hidridinis (darinys)
 išn. – išnaša
 k. – kaimas
 la. – latvių
 le. – lenkų
 lie. – lietuvių
 m. – metai
 nr. – numeris
 pan. – panašiai
 plg. – palygink
 plv. – palivarkas
 pr. – prūsų
 prvd. – pravardė
 pvd. – pavardė
 red. – redaktorius
 skol. – skolinys
 sl. – slavizmas
 sud. – sudarytojas
 t. – tarmiškai
 t. y. – tai yra
 užr. – užrašyta
 v. – vardas
 vo. – vokiečių
 vs. – viensėdis
 žr. – žiūrėk

Sutartiniai ženklai

~ – apytiksliai
 || – atskiria vietovardžių variantus
 * – žymi rekonstruotą žodį (bendrinių žodį, asmenvardį, vietovardį) ar jo formą

Literatūra ir šaltiniai

1. Bilkis L. *Lietuvių helonimų daryba. Priesaginiai ir priesagėtieji helonimai*, Vilnius, 2008.
2. Butkus A. *Lietuvių pravardės*, Kaunas, 1995.

3. Gottschald M. *Deutsche Namenkunde. Unsere Familiennamen nach ihrer Entstehung unci Bedeutung*, Berlin, 1954.
4. Kiseliūnaitė D. *Klaipėdos krašto toponimai. Istorinis ir etimologinis registras*, 2020.
5. Kuzavinis K., Savukynas B. *Lietuvių vardų kilmės žodynas*, 5 leidimas, Vilnius, 2007.
6. *Lietuvių kalbos žodynas*, autoriai G. Naktinienė, J. Paulauskas, R. Petrokienė, V. Vitkauskas, J. Zabarskaitė, vyr. red. G. Naktinienė, elektroninis variantas www.lkz.lt., Vilnius, 2008.
7. *Lietuvių pavardžių žodynas*, t. 1–2, autoriai V. Maciejauskienė, M. Razmukaitė, A. Vanagas, atsak. red. A. Vanagas, Vilnius, 1985–1989.
8. *Pavardžių duomenų bazė*, prieiga internete www.ekalba.lt.
9. *Lietuvos TSR administracinio-teritorinio suskirstymo žinynas*, d. 2, parengė Z. Noreika, V. Stravinskas, Vilnius, 1976.
10. *Lietuvos TSR upių ir ežerų vardynas*, atsak. red. E. Grinaveckienė, Vilnius, 1963.
11. *Litauische Orts-, Flur- und Gewässernamen im europäischen Kontext*, Hrsg. G. Blažienė, L. Bilkis (*Schriftenreihe der Gesellschaft für Baltische Studien* 2, Hrsg. H. Bichlmeier, S. Brohm, Ch. Schiller), Hamburg, 2019.
12. *LVŽ – Lietuvos vietovardžių žodynas* 1–4, red. L. Bilkis, Vilnius, 2008–2021.
13. Mažiulis V. *Prūsų kalbos etimologijos žodynas*, t. 3, Vilnius, 1996.
14. Mickienė I. Asmenvardinės kilmės miškų vardai: vakarinių pietų aukštaičių regionas, *Lituanistica*, t. 65, nr. 1(115), 2019, p. 30–38.
15. Mickienė I., Baranauskienė R. Pietų Aukštaitijos toponimai, kilę iš asmenų pavadinimų, *Respectus Philologicus*, nr. 36(41), 2019, p. 60–72.
16. Mülenbacha K. *Latviešu valodas vārdnīca*, t. 2, rediģējis, papildinājis, turpinājis J. Endzelīns, Rīgā, 1925–1927.
17. Skorupa P. Semantic Oppositions in Vilnius County Toponyms = Vilniaus apskrities toponimų semantinės opozicijos, *Acta Linguistica Lithuanica*, t. 81, 2019, p. 139–159.
18. Skorupa P. Motivation and semantics of the present-day Vilnius county toponym positions: the concept of the object's position in space = Dabartinės Vilniaus apskrities toponimų opozicijų motyvacija ir semantika: objekto padėties erdvėje samprata, *Acta Linguistica Lithuanica*, t. 84, 2021, p. 254–282.
19. Skorupa P. Footprintsoflanguagecontactsinthepresent-day Vilnius Countyhydronymsandoikonyms: theimpact of Slaviclanguageson Lithuanian toponymy = Kalbų kontaktų pėdsakai dabartinės Vilniaus apskrities hidronimuose ir oikonimuose: slavų kalbų įtaka lietuvių toponimijai, *Acta Linguistica Lithuanica*, t. 85, 2021, p. 219–243.
20. *Słownik języka polskiego*, t. 1, Warszawa, 1900, t. 3, Warszawa, 1904.
21. Stankevič L., Petkevičius R. *Baltarusių–lietuvių kalbų žodynas*, Vilnius, 2014, prieiga internete www.bylt.lki.lt.
22. Sviderskienė D. Utenos apskrities Anykščių valsčiaus (1935–1937) helonimų motyvacija, *Lituanistica*, t. 68, nr. 1(127), 2022, p. 43–65.
23. Sviderskienė D. Termino žemėvardis klausimu, *Acta Linguistica Lithuanica*, t. 83, 2020, p. 310–328.
24. Sviderskienė D. Priesaginių Marijampolės apskrities helonimų motyvacija, *Acta Linguistica Lithuanica*, t. 81, 2019, p. 110–140.
25. Sviderskienė D. Sudėtinių Marijampolės apskrities helonimų motyvacija, *Acta Linguistica Lithuanica*, t. 77, 2017, p. 78–102.
26. Tamulaitienė D. Seirijų krašto vietovardžiai (tarpukario duomenys), *Iš Dzūkijos praeities. Seirijų kraštas: kalba ir istorija*, Panevėžys, 2021, p. 69–160.
27. Tamulaitienė D. Seirijų valsčiaus gyvenamųjų vietų vardai, *Iš Dzūkijos praeities. Seirijų kraštas: kalba ir istorija*, Panevėžys, 2021, p. 33–68.
28. Vanagas A. *Lietuvos TSR hidronimų daryba*, Vilnius, 1970.

29. Vanagas A. Įvadas, *Lietuvos vietovardžių žodynas*, t. 1, Vilnius, 2008 (1992), XI–XXXI.
30. Vanagas A. Vietovardžių norminimo principai, *Gimtoji kalba*, nr. 4, 1991, p. 11–14.
31. Vanagas A. Vietovardžių norminimo principai, *Gimtoji kalba*, nr. 5, 1991, p. 4–7.
32. Vaitkevičiūtė V. *Didysis lenkų–lietuvių kalbų žodynas. Wielki słownik polsko-litewski*, t. 1–2, Marijampolė, 2003.
33. Zinkevičius Z. *Lietuvių asmenvardžiai*, Vilnius, 2008.
34. Слоўнік беларускіх гаворак паўночна-заходняй Беларусі і яе пагранічча, т. 1–5, Мінск, 1979–1986.
35. Яшкін І. Я. *Беларускія геаграфічныя назвы*, Мінск, 1971.

Straipsnis numatomas spausdinti „Lietuvos valsčių“ serijos monografijoje „Gražiškiai“ (vyr. redaktorius ir sudarytojas Artūras Judžentis).

Straipsnio kalbos redaktorius Artūras Judžentis, korektorė Rasa Kašėtienė, anglų k. redaktorius, vertėjas Aloyzas Pranas Knabikas.

Straipsnis recenzuotas ne mažiau kaip dviejų mokslininkų ekspertų.

Straipsnio priedai skelbiami atskirai tam skirtuose leidinio skyriuose:

1. Straipsnio santraukos lietuvių ir anglų kalbomis.
2. Žinios apie autorių.

Nurodymai dėl straipsnių naudojimo (citavimo): Skelbiant ar bet koku būdu panaudojant bet kurį elektroninio serialinio leidinio „Lietuvos lokaliniai tyrimai“ svetainės www.llt.lt straipsnį ar jo dalį kartu su juo privaloma skelbti leidinio „Lietuvos lokaliniai tyrimai“ visą nesutrumpintą pavadinimą, jo tarptautinio standartinio serialinio leidinio numerį ISSN 2029-0799, interneto svetainės www.llt.lt pavadinimą, tomo (darbo) sutartinį kodinį pavadinimą, straipsnio autorių, straipsnio pavadinimą, „Lietuvos valsčių“ serijos ir monografijos, kuriai straipsnis parašytas, pavadinimus bei straipsnio pirmojo paskelbimo serijos monografijoje ir jo paskelbimo svetainėje www.llt.lt datas (jei šios datos sutampa, skelbiama viena – paskelbimo svetainėje www.llt.lt data).